slovenský národopis

1 | 22

VEDA, VYDAVATEĽSTVO
SLOVENSKEJ
AKADÉMIE VIED, 1974

OBSAH

ŠTÚDIE

Emília Horváthová: K otázke etnokultúrneho vývoja a etnickej klasifikácie Cigánov 3
Orest Zilynskyj: Lidové balady východoslovenských Ukrajinců v jejich interetnických vztazích 17

MATERIÁLY

Elena Holéczyová: Ľudový odev v Moravskom Lieskovom a na okolí 47
Gabriela Lunterová: K analýze folklórneho textu 77
Milan Petráš: Hrebenárske remeslo v Radvani 85
Pavol Stano: Ľudová a remeselná výroba z rohoviny na východnom Slovensku . . 95
Gejza Balaša: Tesárske znaky na zvoniciach v Čeríne a v Starej Haliči 105

DISKUSIA GLOSY

O problematike spolčenských vzťahov. Kmotrovstvo 108
Zora Arpáthyová — Rusnáková: Kmotrovstvo. Metodologická príprava k výskumu 109
Soňa Švecová: Kmotrovstvo v Jedľových Kostoľanoch 129
Josef Kandert: Kmotrovství v horehronské vesnici 136
Judit Morvayová: Kmotrovstvo v Maďarsku 142

ROZHĽADY

Prof. dr. Jozef Martinka osemdesiatročný (Ján Mjartan) 147
Dvadsať rokov folklórneho festivalu vo Východnej (Svetozár Švehlák) 149
Folklór a scéna (Milan Leščák) . . . 161
VII. medzinárodný zjazd slavistov vo Varšave 1973 (Viera Gašparíková) . . . 163
Druhé sympózium o problémoch bulharského folklóru a ľudových tradícií (Milan Leščák) 165
Múzeum ľudového staviteľstva v Kluži (Oľga Danglová) 166

RECENZIE A REFERÁTY

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Эмилиа Хорватова, К вопросу етнокультурного развития и этнической классификации Цыган 3
Орест Зилынскый, Народные баллады восточнословацких украинцев и их междуэтнические отношения 17

МАТЕРИАЛЫ

Элена Голоцзыова, Народный костюм в Моравском Лиесковом и в окрестности . 47
Габриела Лунтерова, Об анализе фольклорного текста 77
Милан Петраш, Ремесло гребенщика в Радвани 85
Павол Стано, Народное и ремесленное производство рогового вещества на восточной Словакии 95

ДИСКУССИЯ ГЛОССЫ

О проблематике общественных отношений. Кумовство 108
Зора Апатыова — Руснакова, Кумовство. Методологическая подготовка к исследованию 109
Соня Швецова, Кумовство в Едлевых Костолянох 129
Йосеф Кандерт, Кумовство в деревнях верховья реки Грона 136
Юдит Морваыова, Кумовство в Венгрии 142

ОБЗОРЫ

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

STUDIEN

Emília Horváthová: Zur Frage der ethnokulturellen Entwicklung und der ethnischen Klassifikation der Zigeuner . . . 3
Orest Zilynskyj: Die Volksballaden der ostslowakischen Ukrainer in ihren interethnischen Beziehungen 17

Na 1. strane obálky: Výšívaný dolný okraj zástery so strapcami; detail súčiastky ľudového odevu z Moravského Lieskového. Farebná fotosnímka R. Mikulová.

Sur la première page de la couverture: broderie du tablier avec des glands; détail du costume populaire de Moravské Lieskové. Photo R. Mikulová.

slovenský národopis

ČASOPIS
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
22/1974

VEDA, VYDAVATEĽSTVO
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
895 30 BRATISLAVA

K ANALÝZE FOLKLÓRNEHO TEXTU
(Na príklade humoristického rozprávania v Bzinciach pod Javorinou)[1]

GABRIELA LUNTEROVÁ
Národopisný ústav SAV, Bratislava

Folklórny materiál, konkrétne slovesné podanie získané terénnym výskumom, je možné spracovať mnohorakým spôsobom: od autentických zápisov textov cez ich rôzne úpravy a štylizácie až po vyústenie do teoretických rozborov textov, ktoré pomôžu odhaliť určité zákonitosti v ich stavbe. Celá táto škála práce s materiálom zapísaným v teréne je v slovenskej folkloristike viacmenej zastúpená.

Nás zaujali práve špecifické možnosti, ktoré poskytuje folklórny text ako celok, ako systém, ktorý má vo výstavbe svoje zákonitosti. Pri takomto analytickom prístupe k folklórnemu textu je možné použiť niektoré rozpracovanejšie metódy, používané v literárnej praxi. Možno totiž zistiť, že folklórny text po prechode z priamej komunikatívnej situácie do podoby fixovaného textu má určitú podobnosť s literárnym textom — má svoje zákonitosti v štýle, stavbe i v používaní kompozičných prostriedkov. Folkloristi nevenovali systematickú pozornosť tejto stránke folklórneho textu. Prevažne si všímali štylistické prostriedky a kompozičné zvláštnosti ľudových podaní.[2]

Folklórne podanie, podobne ako literárne dielo, má dve základné roviny — tematickú a jazykovú. Preto aj prístup k analýze folklórneho textu môže byť dvojaký — analýzou témy a analýzou jazyka. Literárna veda v súčasnosti uprednostňuje analýzu jazykovej stránky literárneho diela, ktorá je, ako uvádza F. Miko, „empiricky priezračnejšia a pre analýzu rukolapnejšia".[3] Vo folkloristike sú známe úspešné a nanajvýš podnetné a zaujímavé analýzy tematické v duchu koncepcie sovietskeho folkloristu V. J. Propp a na príklade fantastickej rozprávky.[4] Analýza tematickej stránky folklórnych textov pomôže odhaliť ich morfológiu, zákonitosti ich stavby a umožní ich presnejšie rozdelenie podľa žánrov a ich vzájomné porovnanie.

Zaujímavá je však analýza folklórneho textu z jazykovej stránky, ktorá objasňuje ešte celý rad ďalších otázok a problémov. Pomocou analýzy folklórnych podaní z ich jazykovej stránky sa dá zistiť, čím sa odlišujú od literárnych textov. Táto analýza pomôže pri porovnávaní textov zapísaných v rôznych obdobiach, čím bude vo folkloristike výraznejšie uplatnené vývinové hľadisko.

Z hľadiska diachronického prístupu bude zaujímavé porovnať texty súčasného folklóru s tex-

[1] Príspevok bol napísaný na podklade diplomovej práce Humoristické rozprávanie v Bzinciach pod Javorinou (Pokus o analýzu folklórneho textu) pod vedením doc. dr. J. Michálka, CSc. Práca sa nachádza v knižnici Katedry etnografie a folkloristiky FFUK.

[2] Pozri MELICHERČÍK, A.: Slovenský folklór — Chrestomatia. Bratislava, s. 18; — HORÁLEK, K.: Studie o slovanské lidové poesii. Praha 1962 — BOGATYRIOV, P. G.: Voprosy teorii narodnogo sredstva v jumorističeskom jarmaročnom folklore. Moskva 1971.

[3] MIKO, F.: Text a štýl. Bratislava 1970, s. 12.

[4] PROPP, V. J.: Morfológia rozprávky. Bratislava 1971.

tami dnes už klasických podaní. Pomocou analýzy folklórneho textu by bolo možné objasniť aj osobný vklad jednotlivých tvorcov do štýlu folklórnych podaní. Bádatelia v oblasti folklóru majú tak konkrétnu možnosť aplikovať literárnu analýzu textu na oblasť folklórnych podaní. Je prirodzené, že aplikovanie metód literárnej vedy na oblasť folklórneho textu nemôže byť mechanické; analýza musí brať do úvahy špecifickosť folklórneho podania.

K rozboru literárneho diela pristupujú však aj literárni vedci individuálne, presnejšie povedané ani v literárnej vede neexistuje všeobecne platný postup, šablóna, podľa ktorej by bolo možné analyzovať ktorýkoľvek text.

O nový a systematickejší prístup k analýze umeleckého diela sa usilujú literárni vedci pri Kabinete literárnej komunikácie a experimentálnych metodík Pedagogickej fakulty v Nitre. F. Miko vo svojej práci *Text a štýl* podáva novú koncepciu výskumu umeleckého diela. Podľa tejto koncepcie celá teória výkladu a analýzy literárneho diela sa môže vyvinúť len na podklade empírie. Empirické hľadisko však ani v literárnej vede ani v štylistike nie je celkom jasné. V 40. rokoch bol text literárneho diela jediným spoľahlivým a kontrolovateľným východiskom pre jeho výklad. Štrukturalizmus vypracoval vedeckú metódu výskumu literárneho diela a jeho štýlu, ktorá zdôrazňovala hľadisko funkčnosti jednotlivých zložiek umeleckého textu. Funkcia týchto zložiek sa dá zistiť len tak, že sa berie do úvahy len to, ako pôsobia na čitateľa. Preto aj štrukturalistické výskumy brali čiastočne, ale nedostatočne do úvahy aj čitateľský zážitok. Preto je nevyhnutné kontrolovať analýzu aj čitateľskou skúsenosťou, ktorá je „zdrojom na určenie funkcie jednotlivých zložiek diela, z nej poznávame aj funkciu celého diela".[5]

Tým, že F. Miko pri výklade literárneho diela berie do úvahy príjemcu v podobe jeho empírie, môže sa jeho koncepcia použiť aj na výskum folklórneho textu. Čitateľská empíria má v oblasti interpretácie folklórneho textu obdobu v poslucháčskom zážitku, ktorý sa stáva funkčnou realizáciou folklórneho textu.

Analýza folklórneho textu je — podobne ako analýza literárneho diela — prostriedkom jeho spoznania. Pri samej analýze folklórneho textu je však potrebné uvedomiť si rozdiel medzi literárnym a folklórnym textom. Týmto problémom sa už zaoberali mnohí bádatelia z oblasti literatúry i folklóru.[6] Ukázalo sa, že jednou z diferenciačných čŕt obidvoch typov tvorby je princíp komunikácie. Kým literárne dielo sa podáva v podobe pevne fixovaného textu, realizácia folklórneho textu prebieha v kontaktnej komunikatívnej situácii a sám folklórny text sprevádzajú aj mimotextové prvky, ako intonácia, mimika, gesto. Tieto prvky síce odpadnú pri fixovaní textu, ale sú s ním tak tesne spojené, že bez nich je text ochudobnený. Keď teda F. Miko hovorí, že „to špecifické, čo robí folklórny text folklórnym, sa musí zákonite realizovať prostredníctvom textu — pomocou jazykových a tematických prvkov a pravidiel ich väzby",[7] je potrebné doplniť ho v tom zmysle, že folklórny text bezprostredne dotvárajú mimotextové prvky, a preto sa musia brať do úvahy aj pri jeho analýze.

Ako správne podotýka F. Miko, názov „folklórny" sa používa v dvojakom zmysle: ako všeobecné pomenovanie pre ľudové prejavy vôbec (bez rozlíšenia ich funkcií), aj ako pomenovanie pre slovesno-obradové ľudové prejavy. Preto si štylistika pri analýze folklórneho textu všíma závislosť jeho stavby od jeho všeobecnej i špecifickej funkčnej folklórnej povahy, na rozdiel od analýzy literárneho diela, kde sa zameriava na vzťah medzi jeho stavbou a estetickým zameraním.[8]

Pre určenie jednotlivých prvkov pri analýze textu vypracoval F. Miko tzv. výrazovú sústavu ich funkčných hodnôt. Takto vytvára jazyková analýza určité pojmy pre zložitejšiu generatívnu koncepciu textu, ktorá by exaktnejšími prostriedkami umožnila podľa vzoru Chomského generatívnej koncepcie v lingvistike lepšiu kvalitatívnu analýzu.[9]

[5] MIKO, F.: c. d., s. 9.

[6] GUSEV, V. J.: Estetika foľklora. Leningrad 1971 — ČISTOV, K. V.: Špecifikum folklóru vo svetle teórie informácie. Slov. Národop., 20, 1972, s. 345—359 — LEŠČÁK, M.: K rozdielu medzi folklórom a literárnou komunikáciou. In: Literárna komunikácia. Martin 1973.

[7] MIKO, F.: Rozbor folklórneho textu. Slov. Národop. 21, 1973, s. 605—612.

[8] Miko, F.: c. d.

[9] CHOMSKY, N.: Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge. Massachusetts 1965.

Výrazovú sústavu funkčných hodnôt jednotlivých prvkov textu tu sme sa pokúsili aplikovať na humoristické podania získané terénnym výskumom v Bzinciach pod Javorinou.

Pre analýzu sme si na základe získaného materiálu zvolili dve najfrekventovanejšie skupiny humoristických rozprávaní:

1. anekdoty,

2. memoáty anekdotického rázu — pri ktorých si zvlášť všímame: rozprávania zo života, spomienkové rozprávania tak ako ich rozdielne charakterizoval J. Michálek.[10] Z každej skupiny uvádzame analýzu jedného textu.[11] Pri analýze sme použili Mikov spôsob, ktorý spočíva v zisťovaní jednotlivých výrazových kategórií, ide teda o postupné určenie žánrovej a funkčnej povahy daného textu, t. j. jeho štýlu. Postupovali sme nasledovným spôsobom: po prečítaní textu sme postupovali od slova k slovu, od vety k vete a zisťovali, ktorú výrazovú kategóriu daný prvok predstavuje. Takto boli zistené všetky výrazové kategórie charakteristické pre štýl daného textu a zostavené do výrazovej schémy. Keďže výrazová sústava sa tu používala pre folklórne texty, bolo potrebné v tomto zmysle brať do úvahy indikátory niektorých kategórií.

ANALÝZA ANEKDOTY

Anekdota je jednoduchý, jednoepizodický útvar, význačný krátkou, úsečnou a zhustenou formou, s pointou vyhrotenou do kontrastu, ktorý býva umiestnený v závere podania. Pre anekdotu je charakteristická cyklizácia — hromadenie podaní, s určitou ústrednou postavou (v našom materiáli je to najčastejšie Cigán, farár — často obidvaja ako kontrastná dvojica — žid, sedliak). Aktívny život týchto podaní pôsobí na ich ustavičné obrusovanie do najúčinnejšieho tvaru, aby reakcia na rozprávanie bola okamžitá. Tento moment bleskového účinku sa odráža i v stavbe textu.

Ve Bzincách bol žid masár, Kón sa volal. No a prišli ujčičko s kopaníc, hovorá:

— Pán Hovado, predajte mi kilo massa!

A on, právda, na nich:

— Ale ujčičko, ako mi to viprávate, čo ja som, aké hovado?

Hovorí:

— A čo ste vi?

— Já sa volám Kón.

— No, no, no, no. Kón, já som vedzel, že voláke hovado, len som nevedzel aké.

(P. Bahník)

operatívnosť — ikonickosť
oznam
výzva — *„Pán Hovado, predajte mi kilo massa!"*
subjektívnosť — ikonizuje sa
expresívnosť — *„Pán Hovado..." „Já som vedzel, že voláke hovado..."*
étos — hrubosť, voľba expresívnych výrazov
prístupnosť — jednoduchá vetná stavba, vysvetľovanie: *Ve Bzincách bol žid masár, Kón sa volal.*
polytextovosť — rozvíjanie témy v dialógu
synsémickosť
simultánnosť
šírka — 60 slov
faktickosť — úsilie lokalizovať všeobecne rozšírenú látku: *„Ve Bzincách bol žid masár..."*
zážitkovosť
dejovosť — akčné slovesá: *prišli, hovorá, predajte...*
aktuálnosť — priama reč postáv
markantnosť — sila — voľba mena mäsiara i zámena Kón za Hovado — smerujú k expresívnosti výrazu
kontrast — tenzia: *„A čo se vi?" „Ja sa volám Kón".*
detenzia: *„No, no, no, no, Kón, já som vedzel, že voláke Hovado, len som nevedzel aké".*
komickosť — disproporcia medzi tenziou a detenziou.

Pri interpretácii folklórneho textu ide o priamu komunikáciu, ktorá prebieha v dvoch dimen-

[10] MICHÁLEK, J.: Spomienkové rozprávanie s historickou tematikou. Bratislava 1971, s. 102—108.

[11] V diplomovej práci podrobne rozoberám 20 textov humoristických rozprávaní. Výsledky rozborov boli porovnávané v rámci jednotlivých skupín rozprávaní. V rámci jednej skupiny sa však štýl podania môže meniť aj so zmenou rozprávača, preto sme texty každej skupiny vyberali od viacerých rozprávačov, aby bolo možné aj takéto porovnanie. Pre každú skupinu a rozprávača boli zvolené aspoň dva texty, aby porovnanie bolo objektívnejšie.

ziách tak, ako ich vyjadrujú dve základné výrazové kategórie — operatívnosť (zameranie textu na prijímateľa s určitým praktickým cieľom) a ikonickosť (zobrazenie obsahu prostredníctvom zobrazovacej schopnosti reči). Pretože ide o „živý" text, prevahu má v ňom operatívnosť výrazu, ktorú podrobnejšie určujú ďalšie výrazové kategórie. V celom texte však na operatívnosť ustavične pôsobí ikonickosť — zobrazenie a výstavba témy. Operatívnosť sa tak so všetkými podriadenými kategóriami „ikonizuje", avšak svoju pôvodnú funkciu nestráca.

Stavba textu anekdoty je priamoúmerná jej funkcii, smeruje bez zbytočného rozvádzania deja k pointe. Text má jednoduchú vetnú stavbu a veľmi stručné vysvetľovanie deja (prístupnosť výrazu). Téma sa rozvíja v stručnom dialógu (polytextovosť výrazu a aktuálnosť výrazu) pomocou akčných slovies (dejovosť výrazu), čím sa posúva rýchle dopredu. Expresívnosť a etos výrazu majú funkčný charakter a vplývajú na markantnosť až silu výrazu. Pointa je založená na kontraste medzi tenzívnymi a detenzívnymi prvkami. Šírka výrazu je pomerne malá, čo zodpovedá funkcii textu — vyvolať rýchly účinok. Hovorový štýl tohto žánru dotvára synsémickosť a simultánnosť výrazu.

Štruktúrne znázornenie analyzovaného textu predstavuje tento graf:

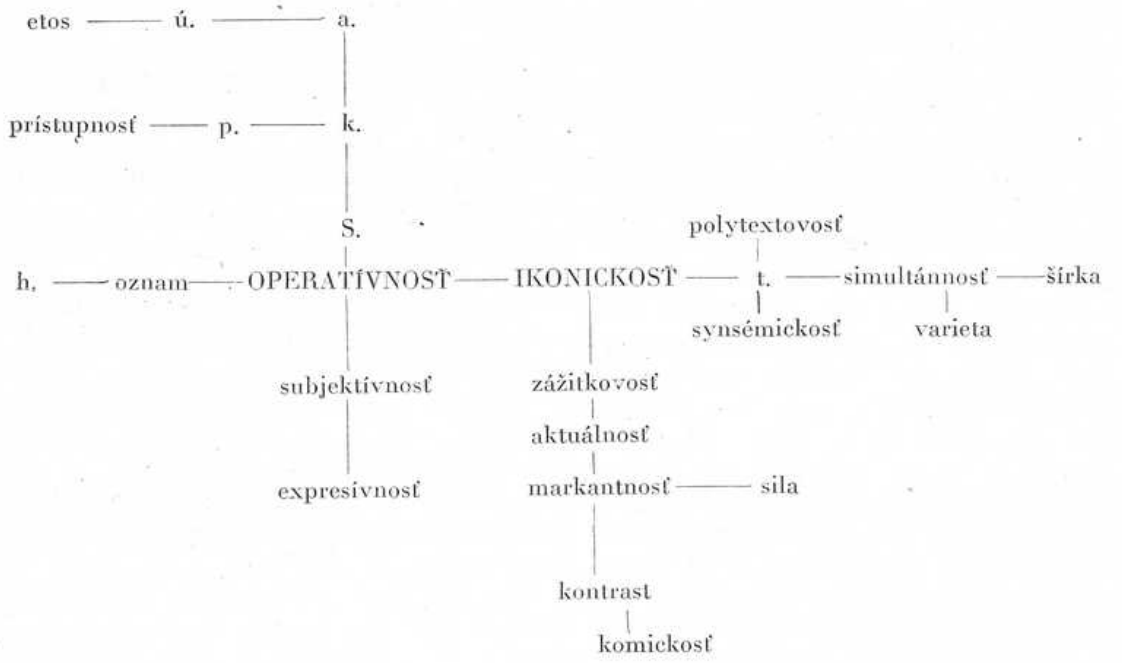

ANALÝZA MEMORÁTOV

Memoráty sú v súčasnosti najaktívnejším žánrom v rozprávačskom repertoári skúmanej obce. Jedným druhom tohto žánru sú podania anekdotického charakteru. Funkčne sú tieto podania veľmi blízke anekdote, rozdielne sú však vo výstavbe textu. Memoráty anekdotického rázu smerujú taktiež k pointe spočívajúcej v kontraste výrazu, avšak ich dej nemá taký prudký spád ako v anekdote. Ktoré výrazové kategórie posúvajú dej do šírky — možno vidieť v analýze textu.

Memoráty zahŕňajú v sebe dva druhy — rozprávania zo života a spomienkové rozprávania, ktoré sa od seba odlišujú vzťahom rozprávača k podávanému textu. Kým v rozprávaní zo života podáva rozprávač vlastný zážitok, skúsenosť, ku ktorej má prvotný a priamy vzťah, v spomienkovom rozprávaní je vzťah interpreta k podaniu druhotný, sprostredkovaný. Vzťah interpreta k podaniu sa markantne prejavuje v stavbe textu.

ROZPRÁVANIE ZO ŽIVOTA

Tak já chodim, právda, s tim autom. Mal som takého závozníka, oni si tak lúbili vipit trochu,

právda, a jeden ujec nás teda požádali, poprosili:

— Chlapci, ket vi tak daleko chodíte, mám takého maškrtného kocúra, či bi ste ho voladze nezavézli? Zeberte ho do mechu a voladze ho dobre daleko puscite, právda.

No dali aj závdavek tomu závozníkovi, ale ze troch štamprlov, právda vipit. Dobre, zatočili ho do mecha, pichli do kabini, právda, kocúra. Noá mi zme ho pri Pieščanoch tam pri letisku puscili, právda. To je dobrí kúsek, to je ottálto tricat kilometrov. No a vipuscíme kocúra z mecha, pekne zme ešče po nom kukali, a ten len tak zebral kurz na ti háje. No a mi zme išli dál ešče, mi zme si nevšímali. Prídeme večer domom a oni stoja tam na ulici, hovorá:

— Ej, prosím vás pekne, a dze ste toho kocúra puscili?

— Ój veru ujčíčko, ten je daleko, nebojte sa, netrafí, pri Pieščanoch.

— Čo? Dávno je ten doma!

(P. Bahník)

operatívnosť — ikonickosť
oznam
výzva — *Či bi ste ho voladze nezavézli?* prosba — v intonácii tiež. *Ej, prosím vás, a dze ste toho kocúra puscili?*
subjektívnosť — frekvencia 1. osoby
idiolektickosť — časté používanie častice *právda* na získanie času pre ďalšie rozvíjanie deja, rozvážnosť
sociatívnosť — častica *právda* má funkciu kontaktovú, obracia sa ňou na poslucháča
prístupnosť — vysvetľovanie: ... *Tak já chodím, právda s tim autom ... oni si tak lúbili vipit trochu ...*
synsémickosť
simultánnosť
šírka — 164 slov
faktickosť — ... *pri Pieščanoch, tam pri letisku ... To je dobrý kúsek, ottálto je to tricat kilometrov.*
zážitkovosť
dejovosť — akčné slovesá: *chodin lúbili si vipit, požádali ...*
aktuálnosť — priama reč postáv
kontrast — tenzia: *Ej, prosím vás pekne, dze ste toho kocúra puscili?*
Ój veru ujčíčko, ten je daleko, nebojte sa, netrafí, pri Pieščanoch.
detenzia: *Čo? Dávno je ten doma!*
komickosť — disproporcia medzi tenziou a detenziou.

Štruktúrne znázornenie analyzovaného textu:

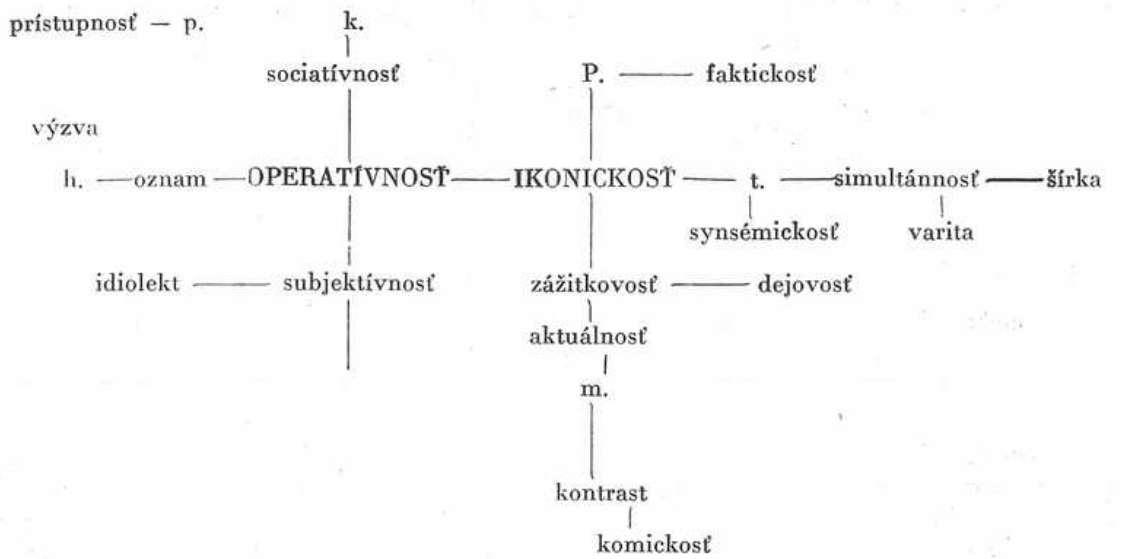

SPOMIENKOVÉ ROZPRÁVANIE

To boli kopaničiari, obidva. Nevesta bola s kostolanskich kopanic a ženích bol z Mijavi a to je zvikom otkál je nevesta, tam je sobáš. Tak v kostolanskom kostele bol sobáš, pravda, a to bíva ofera farárovi a ten uš si ten uzlíček potom niésel a pret kostelom boli ti Mijavci a ten farár ich vítal:

— Vitajte, vitajte, Mijavci moji!
a ti hnet odvetia, že:
—Počemu nás poznáte, velební oče?
A ten zatrásel tu oferu:
— Po tejto šivavej ofere!

(Š. Chorvát)

operatívnosť — ikonickosť
oznam
subjektívnosť — ikonizuje sa
emocionálnosť — *Vitajte, vitajte. Mijavci moji* — aj v intonácii
afekt — výbuch hnevu, zlosti: *Po tejto šivavej ofere!* — aj v intonácii
prístupnosť — jednoduchá stavba vety, vysvetľovanie: *To boli kopaničiari, obidva ... A to bíva ofera farárovi ... ... a ten už si ten uzlíček potom niésel a pret kostelom*
úctivosť — *... velební oče?* — zdvorilosť aj v intonácii
autosémickosť — len malá prevaha plnovýznamových slov nad neplnovýznamovými
simultánnosť
šírka — 77 slov
faktickosť — *Nevesta bola s kostolanskich kopanic a ženích bol z Mijavi*
zážitkovosť
aktuálnosť — priama reč postáv
markantnosť — sila — v geste: *Po tejto šivavej ofere!* — naznačil gestom ako ukazoval a triasol peniazmi, opakovanie gesta.
kontrast — tenzia: *Počemu nás poznáte, velební oče?*
detenzia: *Po tejto šivavej ofere!*
komickosť — disproporcia medzi tenziou a detenziou.

ŠTRUKTÚRNE ZNÁZORNENIE ANALYZOVANÉHO TEXTU:

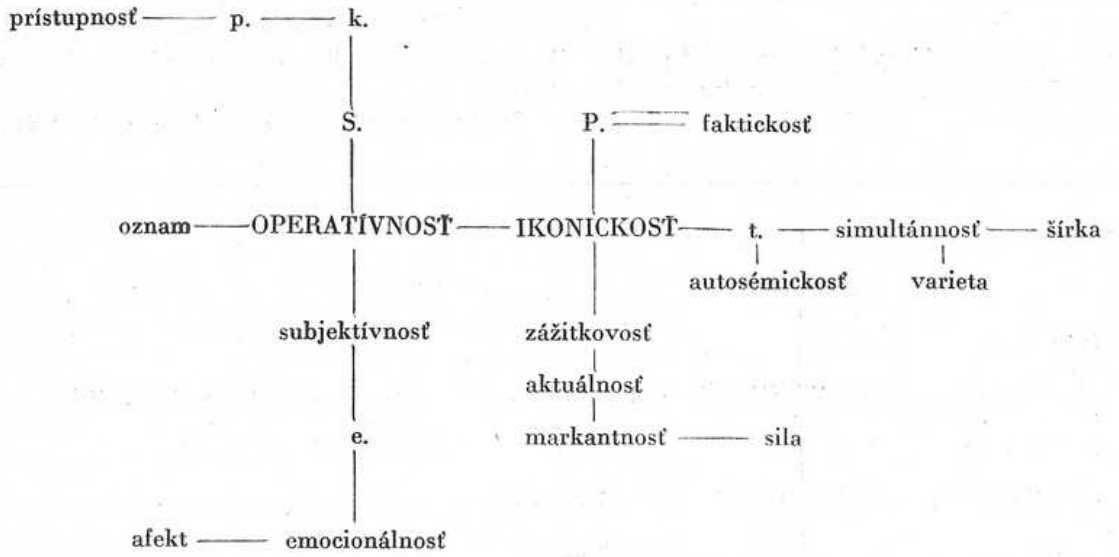

Ako z analýzy oboch podaní vyplýva, celá stavba textu smeruje k pointe vyhrotenej do kontrastu, ktorý má komický účinok. Dej podania nie je však taký stručný ako v anekdote, rozvíja sa viac do šírky, rozprávač v ňom viac uplatňuje svoje tvorivé a improvizačné schopnosti. Na začiatku sa usiluje uviesť situáciu — pomocou vysvetľovania, uvedením konkrétnych časovo alebo miestne ohraničených faktov (prístupnosť výrazu, faktickosť výrazu). Tieto výrazové vlastnosti sa objavujú aj ďalej v texte. V uvedenom spomienkovom rozprávaní je text emocionálne podfarbený, výrazové kategórie, ktoré vyjadrujú túto vlastnosť — emocionálnosť, afekt a úctivosť výrazu — pôsobia nepriamo na markantnosť výrazu. Aktuálnosť a dejovosť výrazu ustavične posúvajú dej podania. Výrazne dynamicky v rozprávaní zo života pôsobí výzvový výraz.

Vzťah rozprávača k textu je daný výrazovou kategóriou subjektívnosti. V spomienkovom rozprávaní sa tento výraz ikonizuje, zobrazuje sa v jednotlivých postavách textu, podľa čoho mož-

no usúdiť, že vzťah interpreta k podaniu nie je priamy, je druhotne sprostredkovaný a ako taký ho aj podáva. V rozprávaní zo života sa osobný zážitok rozprávača prejavuje vo frekvencii prvej zámennej a slovesnej osoby. Interpretácia vlastnej skúsenosti nabádala rozprávača k uváženému rozvíjaniu textu, pričom si pomáhal častým používaním častice *‚pravda'*, aby tak získal čas", za ktorý si v mysli dej obnovoval a dotváral (idiolektickosť výrazu). Táto častica *‚pravda'* mala aj kontaktovú funkciu, pretože sa ňou rozprávač obracal na poslucháča, od ktorého očakával určitú reakciu na znak záujmu a sledovania deja (sociatívnosť výrazu). Všetky tieto výrazové kategórie svedčia o náročnejšej stavbe textu memorátov v porovnaní s anekdotou.

Ako sa ukázalo pri analýze všetkých troch textov, ich stavba je priamoúmerná funkcii podaní, zámeru, z ktorého vychádzali rozprávači na začiatku — pobaviť a rozosmiať poslucháča. Zo žánrovej podstaty rozprávaní vyplynulo — a analýza stavby textu to potvrdila — že sa o dosiahnutie cieľa anekdota i memoráty usilovali rozdielnymi výrazovými prostriedkami, aj ich kvalitatívne odlišným zastúpením. Spoločné pre obidva žánre zostalo to, čo je charakteristické pre folklórne podania — jednoduchá stavba viet, voľné, asociačné radenie prvkov vo vete, opakovanie výrazov, prevaha v používaní neplnovýznamových slov.

Tu sa môžeme vrátiť k myšlienke zo začiatku úvahy, že totiž jednou z diferenciačnych čŕt medzi folklórnou a literárnou tvorbou je iný typ komunikácie, v ktorej sa dielo podáva i prijíma. V stavbe textu folklórneho podania prevládajú výrazové kategórie, ktoré sú charakteristické pre hovorový štýl, a tým potvrdzujú, že prvotná prirodzená forma folklórneho podania je ústna forma.

Mimotextové prvky — hlavne intonáciu a gesto, pokiaľ sme ich mohli zaznačiť pri prepise z magnetofónového záznamu, sme brali do úvahy pri určovaní jednotlivých výrazových kategórií, považujúc ich za rovnocenné prvky so slovom. Vyskytovali sa najmä pri výrazových kategóriách, týkajúcich sa subjektívnosti, či už priamej alebo ikonizovanej — intonácia — pri výraze emocionálnosti, afektu úctivosti. Gesto je taký nápadný výrazový prvok, že spôsobuje markantnosť aj bez použitia slova.

Na záver teda možno povedať, že sústavu výrazových kategórií možno použiť aj pri analýze folklórnych textov, s tým rozdielom, že je potrebné vopred si uvedomiť iný komunikačný princíp folklórnej tvorby.

ZUR ANALYSE DES FOLKLORETEXTES

Zusammenfassung

Die Verfasserin versuchte in ihrem Beitrag die Analyse des Textes an der Folkloreprosa zu applizieren, die in der Gegenwart in die wissenschaftliche Praxis von F. Miko eingeführt wird.

Sein Ausdruckssystem bietet die Möglichkeit auch den Folkloristen bei der Analyse der Folkloretexte.

Die Autorin wählte die Texte der Memoraten und Anekdoten aus ihrer eigenen Terrainforschung aus. Wie es sich bei der Analyse aller drei Texte erwies, ihre Konstruktion ist direkt proportional der Funktion der Überlieferung, der Absicht, aus welcher die Erzähler am Anfang ausgingen — den Zuhörer zu amüsieren und zum Lachen zu bringen. Aus der Grundlage der Erzählung ergab sich — und die Analyse der Textkonstruktion bestätigte das — daß sich die Anekdote und die Memoraten durch verschiedene Ausdrucksmittel und ihre kvalitativ verschiedene Vertretung bemühten, das Ziel zu erreichen. Für beide Genres blieb dasjenige gemeinsam, was für die Folkloreüberlieferung charakteristisch ist — die einfache Konstruktion der Sätze, die freie Assoziationsreihung der Elemente in dem Satz, die Wiederholung der Ausdrücke, die Überzahl bei der Benützung von Worten, die keinen vollen Sinn haben.

Hier könnten wir zum Gedanken aus dem Anfang dieser Betrachtung zurückkehren, daß nämlich eine von den unterschiedlichen Linien zwischen der Folklore- und literarischen Schöpfung ein anderer Typ der Kommunikation sei, in welcher das Werk gegeben und angenommen wird. In der Konstruktion des Textes einer Folkloreüberlieferung wiegen die Ausdruckskategorien vor, die für den Gesprächstyl charakteristisch sind, und damit bestätigen sie, daß die ursprüngliche, natürliche Form der Folkloreüberlieferung die mündliche Form ist.

Die Elemente, die mit dem Text nichts zu tun haben — hauptsächlich die Intonation und die Geste, sofern wir sie beim Überschreiben von der Tonbandaufnahme aufzeichnen könnten — haben wir bei der Festsetzung der einzelnen Ausdruckskategorien in Betracht genommen und diese für gleichwertige Elemente mit dem Wort gehalten. Sie kamen namentlich bei den Ausdruckskategorien vor, die die Subjektivität betreffen, ob die direkte oder ikonisierte — die Intonation — bei dem Ausdruck der Emotion, des Affektes der Ehrerbietung. Die Geste ist ein so auffäliges Ausdruckselement, das markant ist, ohne das Wort zu benützen.

Zum Schluß können wir sagen, daß es möglich ist, das System der Ausdruckskategorien bei der Analyse der Folkloretexte zu benützen, aber mit dem Unterschied, daß es nötig sei sich über ein anderes Kommunikationsprinzip der Folkloreschöpfung im vorhinein klar zu werden.

MATERIALIEN

Elena Holéczyová: Die Volksbekleidung in der Ortschaft Moravské Lieskové und in ihrer Umgebung 47
Gabriela Lunterová: Zur Analyse des Folkloretextes 77
Milan Petráš: Das Kammacherhandwerk in Radvaň 85
Pavol Stano: Die volkstümliche und hadwerkliche Hornerzeugung in der Ostslowakei 95

DISKUSSION — GLOSSEN

Überd ie Problematik der gesellschaftlichen Beziehungen. Die Gevatterschaft . . . 108
Zora Apáthyová — Rusnáková: Die Gevatterschaft, Die methodologische Vorbereitung zur Erforschung 109
Soňa Švecová: Die Gevatterschaft in der Ortschaft Jedľové Kostoľany 129
Josef Kandert: Die Gevatterschaft in einem Dorf des Horehronie-Gebietes . . . 136
Judit Morvayová: Die Gevatterschaft in Ungarn 142

RUNDSCHAU

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFFERATE

CONTENTS

ARTICLES

Emília Horváthová: To the Question of the Ethnocultural Evolution and the Ethnic Classification of Gypsies 3
Orest Zilynskyj: The folk Ballads of the Eastslovak Ukraineians in their Interethnic Relations 17

MISCELLANIES

Elena Holéczyová: The folk Clothing in the Village Moravské Lieskové and in its Neighbourhood 47
Gabriela Lunterová: To the Analysis of a Folklore Text 77
Milan Petráš: The Comb-maker Craft in the Village Radvaň 85
Pavol Stano: The Folk- and the Crafthorn making in Eastern Slovakia 95

DISCUSSION

On the Problems of the Social Relations. The Sponsorship . . . . . .
Zora Arpáthyová — Rusnáková: The Sponsorship. The Methodological Preparation for the Research . . . . . .
Soňa Švecová: The Sponsorship in a Village of the Upper-Hron Valley . . .
Judit Morvayová: The Sponsorship in Hugary . . . . . .

COMMENTARY

BOOK REVIEWS AND REPORTS

SOMMAIRE

ARTICLES DE FOND

Emília Horváthová, Sur la question d'évolution athnoculturelle et de la classification culturelle des Tziganes . . . .
Orest Zilynskyj, Les ballades populaires des Ukrainiens de la Slovaquie orientale dans leurs relations interethniques . . . .

MATÉRIAUX

Elena Holéczyová, Costume populaire à Moravské Lieskové et dans ses environs . .
Gabriela Lunterová, Sur l'analyse du texte folklorique . . . . . .
Milan Petráš, Production populaire et artisanale des peignes à Radvaň . . . .
Pavol Stano, Production populaire et artisanale en corne en Slovaquie orientale . .

DISCUSSION — GLOSSES

Sur les problèmes des relations sociales. Parrainage . . . . . .
Zora Apáthyová — Rusnáková, Parrainage. Préparation métodologique pour les recherches . . . . . .
Soňa Švecová, Parrainage à Jedľové Kostoľany . . . . . .
Josef Kandert, Parrainage dans le village de la vallée de Hron . . . . . .
Judit Morvayová, Parrainage en Hongrie

INFORMATIONS

ANALYSES ET COMPTES RENDUS

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Словацкой Академии Наук
Год издания 22, 1974, № 4
Издается четыре раза в год
«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук
Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано
Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang 22, 1974, Nr. 1. Erscheint viermal im Jahre
Herausgegeben vom VEDA, Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteure PhDr. Božena Filová und Pavol Stano
Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume 22, 1974, No. 1.
Published quarterly by VEDA, the Publishing House of the Slovak Academy of Sciences
Managing Editors PhDr. Božena Filová and Pavol Stano
Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Académie slovaque des sciences
Anné 22, 1974, No. 1. Parait quatre fois par an
Editions de VEDA, maison d'édition de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et Pavol Stano
Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník 22, 1974, číslo 1. — Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Hlavná redaktorka PhDr. Božena Filová
Výkonný redaktor Pavol Stano

Redakčná rada: Prof. dr. Rudolf Bednárik, dr. Soňa Burlasová, dr. Emília Horváthová, dr. Soňa Kovačevičová, dr. Jaroslav Kramařík, dr. Michal Markuš, doc. dr. Ján Michálek, dr. Ján Mjartan, doc. dr. Štefan Mruškovič, dr. Viera Nosáľová, doc. dr. Ján Podolák
Výtvarná redaktorka Viera Miková
Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 27

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin
Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné predplatné Kčs 80,—
Výmer SÚTI č. 8/6

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Gottwaldovo nám. 48, Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1974

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V., Periodical Trade, 54 Warmoesstraat, Amsterdam, Netherlands.